

Μ-Ε Θεοδορίδου
Αρχιτέκτων –Επικ.Καθηγήτρια
ΤΕΙ Σερρών Τέρμα Μαγνησίας Σέρρες
e-mail: mtheod@teiser.gr

ΚΤΙΡΙΑΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ & ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΤΕΙ ΣΕΡΡΩΝ

1. Εισαγωγικά σχόλια

Οι αλλαγές που επέρχονται στο φυσικό κέλυφος βιβλιοθηκών, τα κτίρια δηλαδή που φιλοξενούν τον κόσμο της πληροφόρησης, ως αποτέλεσμα των τεχνολογικών εξελίξεων είναι ένα θέμα που ενδιαφέρει ίσως τους αρχιτέκτονες. Οι βιβλιοθηκονόμοι και οι άλλοι ειδικοί της πληροφόρησης επικεντρώνουν συνήθως την προσοχή τους περισσότερο στις διαδικασίες πρόσβασης, διανομής κ.λ.π. της γνώσης και λιγότερο στη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος που τη φιλοξενεί.

Η λειτουργικότητα όμως και η αισθητική ενός χώρου συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρονται.

Θα αντιπαρέλθω το τεράστιο θέμα της αισθητικής ενός δημόσιου χώρου, όπως είναι οι βιβλιοθήκες και θα σχολιάσω εν συντομία τη λειτουργικότητά του.

Το ότι η λειτουργικότητα ενός χώρου επηρεάζεται από τις τεχνολογικές εξελίξεις του περιεχομένου που φιλοξενεί, είναι γεγονός πασιφανές. Το ζητούμενο είναι κατά πόσον ο σημερινός σχεδιασμός είναι ενήμερος για τις ραγδαίες εξελίξεις στην κοινωνία της πληροφορίας, μπορεί να τις παρακολουθήσει και να τις εκφράσει με αρχιτεκτονικούς όρους και κατά πόσο μπορεί να ισορροπήσει εντέλει ανάμεσα σ' έναν άκρατο τεχνοκρατισμό (π.χ. δεν υπάρχει βιβλιοθήκη ως χώρος, παρά μόνο μια οθόνη υπολογιστή) και σε μια συναισθηματική προσέγγιση που παράγει π.χ. κτίρια ιδρυματικά με νεοκλασσικό ως επι το πλείστον ένδυμα.

Και από την άλλη το ζητούμενο είναι οι σημερινοί διαχειριστές και μεσολαβητές της γνώσης να μπορούν να παρεμβαίνουν στο χώρο και να μπορούν να «διαλέγονται» μ' αυτόν, ενσωματώνοντας τυχόν νέες λειτουργίες.

2. Σύντομη ιστορική αναδρομή

Σε μια σύντομη ιστορική επισκόπηση¹ της αρχιτεκτονικής εξέλιξης των κτιρίων βιβλιοθήκης, θα επικεντρώσω το σχολιασμό μου στις αλλαγές που επήλθαν στα

¹ Τα ιστορικά στοιχεία από το βιβλίο του Κ. Στάϊκου, *ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ. Από την Αρχαιότητα έως την Αναγέννηση*, Αθήνα 1996.

κελύφη, ως αποτέλεσμα των αλλαγών τόσο στην τεχνολογία του υλικού πληροφόρησης (πάπυρος \Rightarrow χειρόγραφο \Rightarrow έντυπο υλικό και τώρα ψηφιακή μορφή), όσο και στη σχέση του χρήστη με τη Βιβλιοθήκη.

- «Οίκος των πινακίδων» ήταν η ονομασία που έδωσαν οι Σουμέριοι στις βιβλιοθήκες τους, ενώ ανώτερος αιγύπτιος αξιωματούχος αναφέρεται στον τάφο του ως «Γραφέας του οίκου των Βιβλίων». Είναι η αρχαιότερη, όσο γνωρίζουμε, αναφορά στην κατασκευή ειδικού χώρου για τη φύλαξη βιβλίων και η πρώτη ονομασία χώρου όπου φυλάσσονται γραπτά κείμενα. Διάφορα στοιχεία συνηγορούν ότι οι Αιγύπτιοι δεν θεωρούσαν πως οι χώροι του «Οίκου του Βιβλίου» έπρεπε να τύχουν ιδιαίτερης διακόσμησης, πιθανότατα επειδή παρέμεναν ερμητικά κλειστοί και επισκέψιμοι μόνο από το μνημένο κοινό.
- Η μοναδική ελληνική βιβλιοθήκη, για την οποία διαθέτουμε ασφαλείς ενδείξεις, και ως εκ τούτου μπορούμε να εξάγουμε συμπεράσματα για την αρχιτεκτονική και τον εξοπλισμό της, είναι η Βιβλιοθήκη της Περγάμου. Μια μνημειώδης αίθουσα όπου δέσποζε το άγαλμα κάποιας θεότητας, και κυρίως της Αθηνάς, τοποθετημένο σε βάθρο στον άξονα απέναντι από την κεντρική είσοδο. Η αίθουσα αυτή ήταν εξοπλισμένη με εξέδρα και κατασκευασμένη παράλληλα με τους πλευρικούς τοίχους, η οποία κατέληγε σε έναν τοίχο που αποτελούσε τη βάση των βιβλιοστασίων. Τα βιβλιοστάσια αυτά, κλειστά ερμάρια που έφθαναν σε ύψος τα δύο μέτρα περίπου, άφηναν ελεύθερο τον υπόλοιπο χώρο ως τη στέγη, για μια σειρά από παράθυρα που φώτιζαν την αίθουσα. Αξίζει εδώ να επισημάνουμε δύο βασικά προβλήματα, που έπρεπε να επιλύσουν οι αρχιτέκτονες κατά το σχεδιασμό των βιβλιοθηκών της εποχής, και τα οποία ήταν ως έναν βαθμό αλληλένδετα: τις κλιματολογικές συνθήκες και το φωτισμό. Η υγρασία αποτελούσε πάντα έναν από τους μεγαλύτερους εχθρούς του βιβλίου και η φύλαξη των παπύρινων κυλίνδρων σε κλειστά ερμάρια, απομακρυσμένα από τους τοίχους, αυτόν ακριβώς τον σκοπό είχε: δηλαδή, να μην επιδρά η υγρασία, είτε προερχόταν από τα θεμέλια είτε από τα ανοιχτά παράθυρα, στα ξύλινα ερμάρια και στα βιβλία. Ο φωτισμός πάλι, που επιτυγχανόταν από μεγάλα πλευρικά παράθυρα, προϋπόθετε την κατασκευή ενός στεγάστρου ή ανοιχτής στοάς που θα προστάτευε τα βιβλία από τη βροχή και τον γεμάτο σκόνη αέρα.
- Οι καινοτομίες, που εισήγαγαν οι Ρωμαίοι στην αρχιτεκτονική των δημόσιων βιβλιοθηκών της Ρώμης, συνοψίζονται κυρίως στα εξής: στην οικοδόμηση, συχνά, ενός δίδυμου, -χάριν της διπλοβιβλιοθήκης,- μεγαλοπρεπούς κατά κανόνα κτίσματος για τη φύλαξη του συνόλου σχεδόν των βιβλίων, σε αντίθεση με τους ταπεινούς οίκους της μεγάλης Βιβλιοθήκης της Αλεξανδρείας και της Περγάμου, όπου φυλασσόταν το κύριο σώμα των βιβλίων και στη σταδιακή αποσύνδεση της οργανικής σχέσης που είχε η βιβλιοθήκη με περιστύλια, στοές και ναούς. Η αλλαγή αυτή συντελέστηκε βαθμιαία, και ανεπιφύλακτα μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι υπαγορεύτηκε στους αρχιτέκτονες από τον τρόπο λειτουργίας των βιβλιοθηκών.
- Η εξέλιξη της αρχιτεκτονικής των δημόσιων και ηγεμονικών βιβλιοθηκών κατά την Αναγέννηση, δεν ακολούθησε τα βήματα της τυπογραφίας και η τεράστια παραγωγή, διακίνηση και συλλογή βιβλίων δεν επηρέασε το σχεδιασμό τους, τουλάχιστον ως τα τέλη του 16^{ου} αιώνα. Προσεγγίζοντας το ζήτημα, έχεις την αίσθηση ότι, ακόμη και μετά το 1500, όταν το έντυπο βιβλίο είχε κατακλύσει την Ευρώπη, οι μνημειώδεις βιβλιοθήκες, κτίστηκαν για να υμνήσουν το χειρόγραφο μάλλον, παρά για να σηματοδοτήσουν τη νέα εποχή στη διάδοση της γνώσης που εγκαινίασε η τυπογραφία. Δεν μπορούμε να μιλήσουμε για

συγκεκριμένη τυπολογία των βιβλιοθηκών αυτών, καθώς εκτός από τις μοναστηριακές βιβλιοθήκες, οι μεγάλοι καλλιτέχνες της εποχής τις σχεδίασαν με εντελώς προσωπικά κριτήρια. Υπάρχει ωστόσο ένας συνδετικός κρίκος, που τις ενώνει, κι αυτός είναι η επιστροφή στις επιβλητικές αίθουσες, σύμφωνα με τα ρωμαϊκά πρότυπα, οι οποίες λειτουργούσαν και ως αναγνωστήρια. Τελικά, οι καινοτομίες, που επέφερε η περίοδος της ιταλικής Αναγέννησης στους χώρους της βιβλιοθήκης από τις αρχές του 15^{ου} ως τα μέσα του 16^{ου} αιώνα, περιορίζονται στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό της κυρίας αίθουσας, που λειτουργεί ως αναγνωστήριο και βιβλιοθήκη.

- Κατά τους νεότερους χρόνους οι βιβλιοθήκες εκλαϊκεύονται, χάνουν τον επιβλητικό τους χαρακτήρα και αναπτύσσουν διάφορες τυπολογίες με χαρακτηριστικότερη αυτή με το κεντρικό αίθριο.

Σήμερα, όπως και στο παρελθόν, ο σχεδιασμός των βιβλιοθηκών προσελκύει τους σχεδιαστές. Νέες προτάσεις² κατατίθενται συνεχώς και το πρόβλημα της ενσωμάτωσης της νέας τεχνολογίας στο σχεδιασμό βρίσκεται σε επικαιρότητα. Προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί σπουδαστές ασχολούνται με τη «Βιβλιοθήκη του μέλλοντος» και παγκόσμια γνωστοί αρχιτέκτονες, όπως ο Norman Foster, αρθρογραφούν σχετικά.

3. Η ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη του ΤΕΙ Σερρών σε νέο κέλυφος

Η βιβλιοθήκη μας σχεδιάστηκε πριν δέκα περίπου χρόνια ως ανεξάρτητο κτίριο με ογκοπλαστική μορφολογία, πρισματική αντιμετώπιση, σαφή διάρθρωση χώρων και λειτουργιών και ένα κέλυφος που θα μπορούσε να υλοποιηθεί με μετριοπαθή προϋπολογισμό, όπως και έγινε (κόστισε 500 εκατ. δρχ). Το κτίριο σχεδιάστηκε με κλασική αντίληψη γύρω από ένα κεντρικό αίθριο, μέσω του οποίου επικοινωνούν οπτικά οι διάφορες ενότητες της βιβλιοθήκης. Ο χώρος της εισόδου απετέλεσε ένα παιχνίδι ανάμεσα στο μέσα και το έξω, με το φως να μπαίνει από την οροφή και τα μεγάλα υαλοστάσια. Στο ισόγειο αναπτύχθηκε χώρος πολλαπλών χρήσεων, το πληροφοριακό τμήμα και γραφεία προσωπικού και επισκεπτών καθηγητών. Στον όροφο το δανειστικό τμήμα και αναγνωστήριο. Στο χαμηλότερο επίπεδο χωροθετήθηκε το εκδοτικό και φωτοτυπικό κέντρο και το αρχείο. Η εγκατάσταση πριν ένα χρόνο στο νέο κέλυφος συνέπεσε με την ολοκλήρωση του Α΄ ΕΠΕΑΕΚ. Η συγκυρία αυτή μας έδωσε τη δυνατότητα να ενσωματώσουμε έγκαιρα στο νέο κτίριο τον απαραίτητο τεχνολογικό εξοπλισμό (δικτύωση, σύστημα ασφαλείας κ.λ.π.) και να αποφύγουμε κατά το δυνατόν εμβολωματικές λύσεις. Η μετεγκατάσταση έγινε τον Σεπτέμβριο του 2000 και τα εγκαίνια τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους.

4. Ένας χρόνος λειτουργίας. Μια πρώτη αποτίμηση

Ένα χρόνο μετά την παράδοση του κτιρίου, παρατηρήσεις, που σχετίζονται με το κέλυφος της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης του ΤΕΙ/Σ, καταγράφονται ενδεικτικά, ως εξής³:

² Βλ. Klasing P. Jane., *Designing and renovating school library media centers*, Chicago 1991 and Thompson Godfrey., *Planning and Design of Library Buildings*, (3rd ed.) London, Butterworth Architecture, 1989.

³ Βλ. ΜουρατίδηςΕ, Θεοδωρίδου Μ-Ε, «Εκθεση ολοκλήρωσης του έργου 3.3.β: Εξοπλισμός βιβλιοθήκης ΤΕΙ Σερρών» (report), Σέρρες 1999.

- Νέες υπηρεσίες αναπτύχθηκαν και χωροθετήθηκαν (γκρίζα βιβλιογραφία, πολλαπλή βιβλιογραφία).
- Οι χρήστες υπερφόρτωσαν ορισμένους χώρους (H/Y) και αδιαφόρησαν για άλλους (κλασσικά αναγνωστήρια).
- Το δανειστικό τμήμα ανέπτυξε νέους επιπλέον χώρους αποθήκευσης λόγω της μεγάλης αύξησης της συλλογής.
- Στο πληροφοριακό τμήμα δεν επαρκούν οι χώροι για τους H/Y και χρειάζεται επαναδιάταξη ο χώρος των περιοδικών. Για την εγκατάσταση των servers χρησιμοποιήθηκε ένα γραφείο, γιατί δεν είχε σχεδιασθεί από τηναρχή ειδικός χώρος.
- Απαιτούνται κλειστοί χώροι για προβολή οπτικοακουστικού υλικού.

Όπως φαίνεται, όλα τα παραπάνω σχετίζονται με τον τεχνολογικό εξοπλισμό και την ολοένα αυξανόμενη έμφαση στις νέες υπηρεσίες της βιβλιοθήκης, οδήγησαν δε αναγκαστικά σε παρεμβάσεις στο χώρο. Συμπεραίνουμε λοιπόν και από το παράδειγμα αυτό, ότι ο χώρος της βιβλιοθήκης οφείλει να είναι *ευέλικτος* και να *επαναδιατάσσεται* κατά διαστήματα ώστε να υποδέχεται τις νέες υπηρεσίες, διατηρώντας έτσι τη λειτουργικότητα και την αποτελεσματικότητά του.

5. Διαχείριση κτιρίου. Ένας ακόμη ρόλος για τον/την βιβλιοθηκονόμο

Επειδή συνήθως οι αρχιτέκτονες/σχεδιαστές αποχωρούν από το κτίριο μετά τα εγκαίνια, οι δε τεχνικές υπηρεσίες συντήρησης των κτιρίων των Πανεπιστημίων/ΤΕΙ έχουν άλλα πιο επείγοντα ζητήματα να επιλύσουν, παρουσιάζεται ένα κενό στη *διαχείριση του κτιρίου της βιβλιοθήκης*, ένα διαχειριστικό κενό, που οφείλει ο βιβλιοθηκονόμος (υπό την ιδιότητα του manager) καταρχήν να αντιληφθεί και στη συνέχεια να αντιμετωπίσει. Το κενό ίσως δεν είναι ακόμη αντιληπτό με ευκρίνεια, λόγω του ότι τα έργα ΕΠΕΑΕΚ (νέα κτίρια, ανακαινίσεις, ανακατασκευές) μόλις πρόσφατα τελείωσαν και είμαστε ακόμη υπο την επιρροή αυτής της πρώτης μεγάλης αλλαγής.

Φαίνεται λοιπόν ότι μια *νέα πρόκληση*, ένας *επιπρόσθετος ρόλος* αναπτύσσεται για τον βιβλιοθηκονόμο, πέρα από τη διαχείριση της καθημερινότητας και την ενσωμάτωση της νέας τεχνολογίας, ένας ρόλος *μεσολαβητή* προς τους αρχιτέκτονες, τους σχεδιαστές εσωτερικών χώρων, τους τεχνικούς δικτύων και H/M εγκαταστάσεων.

Για να μπορεί δε ο βιβλιοθηκονόμος να ανταποκριθεί με επιτυχία στο επιπρόσθετο αυτό ρόλο, πρέπει: α) να γνωρίζει ανθρωπομετρικά δεδομένα, προδιαγραφές και διαστασιολόγηση εξοπλισμού βιβλιοθηκών, ελάχιστες διαστάσεις κυκλοφορίας β) να έχει στοιχειώδεις γνώσεις φωτισμού, αερισμού, ηλιοπροστασίας⁴ και πυρασφάλειας κτιρίων.

Με άλλα λόγια πρέπει να έχει τουλάχιστον τα μάτια του ανοικτά προς το φυσικό κέλυφος της «βιβλιο-θήκης» του σήμερα και της «*media-teque*» του αύριο. Να γνωρίζει τις αρετές και τις αδυναμίες της, να εφευρίσκει ιδέες, να αναπτύσσει πρωτοβουλίες, να επεξεργάζεται και να προτείνει λύσεις.

6. Επίλογος

Έχουν επέλθει αλλαγές στο σχεδιασμό των βιβλιοθηκών και επέρχονται και άλλες. Όπως όμως το βιβλίο σε έντυπη μορφή ανανεώνεται και αντιστέκεται στον ηλεκτρονικό του αντίπαλο, έτσι και η βιβλιοθήκη σαν φυσικός χώρος διαρκώς

⁴ Neufert, *Οικοδομική και Αρχιτεκτονική Σύνθεση* (33^η έκδοση), 1992, σ.279-283

αναπροσαρμοζόμενη, με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της, την αισθητική της, την ατμόσφαιρά της, προσθέτει το «*άρωμα*» που χρειάζονται οι λεωφόροι της πληροφορίας, ώστε να γίνουν ελκυστικοί και στον πιο αδιάφορο χρήστη.

Ως κατάθεση λοιπόν εμπειρίας προτείνω να ριζούμε διεπιστημονικά και προσεκτικά τα φώτα του ενδιαφέροντός μας και στο κέλυφος, να διαχειριστούμε και το χώρο και όχι μόνο τη γνώση.